

Глобальні проблеми людства

Політичні, економічні і соціальні проблеми, які стосуються інтересів усіх країн і народів, усього людства, називають глобальними. Глобальні проблеми виникли на рубежі XIX і XX ст., коли в результаті колоніальних завоювань усі заселені території світу були поділені між провідними країнами і втягнуті у світове господарство. У цей час зародилася і перша глобальна політична криза, що вилилась в Першу світову війну.

Усі глобальні проблеми можна поділити на політичні, економічні, демографічні, соціальні та екологічні.

Найнебезпечнішими для людства є політичні проблеми: а) війни і миру та гонки озброєнь в глобальному масштабі; б) економічного і політичного протистояння Сходу і Заходу, Півночі та Півдня; в) вирішення регіональних релігійних і військово-політичних конфліктів в Європі, Азії та Африці.

На друге місце вийшли екологічні проблеми: знищення природних ресурсів; забруднення довкілля, збіднення ґенофонду Землі.

Дуже різноманітними в різних регіонах світу є демографічні проблеми. Для країн третього світу характерний "демографічний вибух", а в розвинених країнах спостерігається старіння і депопуляція населення.

Численні соціальні проблеми (охорона здоров'я, освіта, наука і культура, соціальне забезпечення) вимагають для свого вирішення великої кількості коштів і підготовки кваліфікованих спеціалістів.

За останні два десятиріччя найбільших успіхів людство досягло у розв'язанні глобальних економічних проблем - сировинної і енергетичної. Проте у багатьох районах світу ці проблеми, так само як ще одна економічна проблема — продовольча, є дуже гострими.

Усе більшої актуальності набувають такі міжгалузеві проблеми, як освоєння Світового океану та космосу.

Політичні проблеми. Упродовж багатьох століть на політичний розвиток людського суспільства впливали дві протилежні тенденції - створення світових імперій і національних держав. Тривалий час інтеграційні процеси, яких вимагає розвиток світового господарства, відбувалися шляхом створення велетенських наддержав - імперій, де можна було мобілізувати великі трудові і фінансові ресурси, створити місткий внутрішній ринок. Але поступово почала домінувати тенденція створення порівняно невеликих держав на національній основі, яка остаточно перемогла у XX ст. Боротьба цих двох напрямків світового політичного розвитку постійно призводить до виникнення міжнаціональних суперечностей, які дуже часто вирішуються за допомогою воєн.

Саме світові війни, до яких були залучені людські і матеріальні ресурси більшості країн світу, показати, що світові проблеми, насамперед політичні, треба якось вирішувати. Для цього після Першої світової війни була створена Ліга Націй, що трансформувалась після Другої світової в Організацію Об'єднаних Націй.

Зараз більшість регіональних конфліктів виникає на національній і релігійній основі. Особливо небезпечною є широка смуга регіональних конфліктів, що виникла на південних межах колишньої світової соціалістичної системи. Вона простягнулась від Південної Європи (держави колишньої Югославії, Албанія) через Кавказ (Грузія, Вірменія, Азербайджан, південь Росії) і Малу Азію (проблема Курдистану) до Центральної і Південної Азії (Афганістан, Таджикистан, прикордонні райони Індії і Пакистану, Шрі-Ланка). У західній частині цієї зони явно спостерігається протистояння між християнським та мусульманським світом. У багатьох мусульманських країнах посилюється ісламський фундаменталізм, який становить суттєву загрозу для міжнародної стабільності.

Докладаються величезні зусилля, щоб ліквідувати вогнища релігійних конфліктів. Для цього задіюються можливості ООН, багатьох миротворчих організацій і авторитетних політичних діячів, а в останні роки - військових структур НАТО. Частину конфліктів на Півдні Африки, Близькому Сході (проблема Палестини), в Індокитаї, у країнах колишньої Югославії

вдалося ліквідувати або пригасити. Наслідком військово-політичних конфліктів є консервація розвитку багатьох країн, мільйонні потоки біженців, злидні і голод.

Регіональні конфлікти часто породжують ще одну важливу сучасну проблему - міжнародний тероризм. Щоб досягти своєї мети, ворогуючі сторони часто вдаються до захоплення заручників, вибухів у літаках, поїздах, супермаркетах та інших місцях масового скупчення людей.

Вирішення проблеми регіональних конфліктів можливе лише при виясненні їх причин, які найчастіше полягають в існуванні тоталітарних режимів, національному, релігійному і соціальному гнобленні.

Проблеми народонаселення. Переважна більшість населення світу живе в країнах, що розвиваються (4,2 млрд. осіб). До 2025 р. населення цих країн зросте ще на 3 млрд. осіб, що становитиме 95 % приросту населення світу.

Прогнозні розрахунки ООН свідчать, що при сучасних темпах приросту населення у країнах Південної Азії і Африки, їх частка в населенні світу до кінця XXI ст. перевищить 60 %.

В останній чверті XX ст. - у розвинених країнах Європи, Північної Америки, Австралії, Японії природний приріст не перевищує 1 % на рік. Зниження показників народжуваності викликає зменшення його кількості в працездатному віці, депопуляції в майбутньому. Новий тип вікової структури викликає складні проблеми економічного, політичного і культурного характеру. У країнах Азії, Африки, Латинської Америки швидке зростання кількості населення (подвоєння через кожних 20-30 років) призводить до загострення важливих соціально-економічних проблем в цих регіонах: значного переважання темпів приросту населення над темпами економічного росту і до ще більшого відставання від аналогічних показників розвинених країн; швидкі темпи урбанізації, збільшення числа безробітних і осіб, що не знаходять застосування своєї праці (30% працездатного населення світу), зростання чисельності неграмотних (950 млн. осіб за даними ЮНЕСКО в 2000 р.) поряд з ростом частки грамотного населення в світі (85 % наприкінці століття).

У групі країн нової індустріалізації (Східна Азія, окремі країни Латинської Америки) показники природного приросту становлять від 0,7 до 1,5 % у результаті втілення у життя програми планування сім'ї.

У великій групі країн тропічної Африки, Південної Азії, деяких країн Центральної і Південної Америки, а також країн мусульманського Сходу зберігаються традиції високої народжуваності і природний приріст перевищує 2,5-3 %.

У найбагаточисельнішій групі країн, то розвиваються (Індія, Індонезія, країни Індокитаю, Мексика, Колумбія, Венесуела, Чилі, Єгипет, Туніс та ін.), де діють державні програми планування сім'ї, показники природного приросту населення коливаються від 1,5 до 2,5 %.

Потенційна загроза розвитку сучасної демографічної ситуації полягає в тому, що населення світу розпочинає XXI ст. з 1 млрд. безробітних, 1 млрд. голодуючих, 1 млрд. неграмотних, 2 млрд., що живуть в умовах відносного або абсолютного перенаселення, 1,5 млрд. знедолених, що знаходяться за "межею бідності".

Глобальність проблеми народонаселення в тому, що вона не може бути локалізована в якомусь певному регіоні, і нерівномірне зростання чисельності населення в окремих країнах може викликати помітні зміни на геополітичній карті світу.

Екологічні проблеми. В останні десятиріччя суспільство все більше турбує стан навколишнього середовища, бо людина як біологічна істота не може існувати без чистого довкілля. Основною причиною виникнення глобальних екологічних проблем є нераціональне природокористування.

Проблема виснаження природних ресурсів посилюється тим, що слаборозвинені країни намагаються подолати свою економічну відсталість за рахунок посиленої експлуатації природних ресурсів, що призводить до погіршення стану довкілля (більшість "промислових революцій" у світі відбувалось саме завдяки нещадному використанню мінеральних, лісових, водних та інших ресурсів).

У другій половині XX ст. загострилися проблеми забруднення навколишнього середовища, які можна розглядати у кількох аспектах.

Забруднення атмосфери. У зв'язку з неперервністю повітряного простору та швидким кругообігом речовин в атмосфері тут спостерігається велике розсіювання забрудників. Тому глобальні зміни в цій оболонці можливі вже у найближчі десятиріччя, якщо людство не вживе кардинальних заходів. Для атмосфери найбільш гострими є проблеми "парникового ефекту", "озонових дір", кислотних дощів, пилового забруднення.

"Парниковий ефект", тобто різке потепління клімату на земній кулі, спричинений зростанням у повітрі вмісту вуглекислого газу (CO_2), що утворюється внаслідок згоряння органічного палива. За нормальних умов вміст CO_2 в атмосфері незначний і складає всього 0,03 %.

Згідно з оцінками, подвоєння вмісту CO_2 в повітрі може привести до підвищення середньої температури повітря на планеті на 2-4 °C. Це можна очікувати вже у 2030 р. Сприяє потеплінню клімату і безпосереднє теплове забруднення повітря, що зумовлене низьким коефіцієнтом корисної дії більшості машин і механізмів. Це вже яскраво помітно над великими агломераціями, мікроклімат яких значно тепліший, ніж на навколишніх територіях.

Кардинально проблема "парникового ефекту" може бути вирішена лише при переході людства до альтернативних джерел енергії і водневої енергетики.

У кінці ХХ ст. учені все частіше стали фіксувати зменшення концентрації озону (O_3) у стратосфері, особливо над полярними і приполярними районами. Це явище отримало назву "озонових дір". Вони небезпечні тим, що зменшення вмісту O_3 дає змогу вільно проникати на поверхню Землі ультрафіолетовим променям, які є шкідливими для живих організмів. Зменшення вмісту озону спричинене викидами різних речовин, насамперед фреонів (вони використовуються у холодильниках і морозильниках) і розпилювачів.

Для тих регіонів світу, де електроенергетика базується на спалюванні великої кількості вугілля, актуальною є проблема "кислотних дощів". Уперше з цією проблемою зіткнулися на Північному Сході США, у Великобританії і Німеччині. Зараз кислотні дощі завдають значної шкоди екосистемам Центральної і Східної Європи, скандинавських країн, багатьох районів Росії, Китаю та Індії.

Негативно впливають кислотні дощі і на органічний світ водойм. Значних збитків завдають окисли і кислоти сірки також матеріалам й спорудам. Посилюється корозія чорних і кольорових металів, мармур та вапняки внаслідок хімічних реакцій перетворюються у гіпс. Це особливо несприятливо позначається на стані архітектурно-історичних пам'яток європейських країн, які, простоявши століття або навіть тисячоліття, можуть бути зруйновані за декілька десятків років (Парфенон в Афінах, будівлі в імператорському Римі, середньовічні статуї і храми багатьох міст Італії, Франції і Німеччини).

Антропогенне забруднення повітря пилом значно поступається природному надходженню пилу в атмосферу і має переважно локальний характер. На окремих промислових територіях щільність пилу у повітрі настільки значна, що впливає на зміну мікроклімату і сприяє формуванню смогів. З пилюкою в атмосфері розсіюється велика кількість шкідливих важких металів - свинцю, кадмію, миш'яку, цинку та ін.

Забруднення гідросфери. Вода є надзвичайно цінною сировиною і важливим для життя елементом лише в тому випадку, коли вона не містить великої кількості розчинених речовин. Практично непридатною є вода, в якій навіть у невеликих кількостях розчинені отруйні або агресивні хімічні елементи.

Найбільш забрудненими у гідросфері є річкові і озерні води. Ще кілька десятиліть тому (50-70-ті роки ХХ ст.) в найгіршому стані були поверхневі води Західної Європи (річки Рейн, Ельба, Маас, По) і США (річки басейну Міссісіпі, р. Гудзон, Великі Американські озера), зараз найбільше нечистот є в ріках Східної Європи (Дунай в середній і нижній течії, Дніпро, Волга). Загрозливих масштабів набуває забруднення поверхневих вод у країнах, що розвиваються.

Підземні води, завдяки природним фільтруючим властивостям гірських порід, забруднені значно менше. Масове проникнення шкідливих речовин у горизонти міжпластових вод відбувається переважно при аваріях на нафтових свердловинах або при закачуванні забруднених стічних вод під землю. Проте можливе і природне погіршення якості підземної води при дуже активному її використанні (коли забори води в кілька разів перевищують її поповнення внаслідок інфільтрації) через зміну геохімічних процесів. Крім того, посилене відкачування підземних вод

призводить до просідання території, часом на кілька метрів (у Мехіко деякі райони в XX ст. опустились на 5-7 метрів).

Просторам відкритого океану найбільшої шкоди завдає забруднення нафтопродуктами. Найбільшим джерелом надходження нафти є аварії танкерів. Нафтова плівка, яка надзвичайно швидко розтікається, може мати площі у сотні і тисячі квадратних кілометрів. В районі утворення плівки припиняється обмін повітрям і водою між атмосферою та гідросферою, що призводить до загибелі морських організмів і різкого зменшення вологості повітря, а відповідно і клімату прилеглих територій.

Широке використання в господарстві і побуті виробів із пластичних синтетичних волокон, які легші за воду і майже не розчиняються в природних умовах, призвело до їх значного нагромадження у водах Світового океану. Особливо багато сміття плаває в Атлантичному океані, що неодноразово відзначали вчені-дослідники А. Бомбар, Ж.-І. Кусто, Тур Хейєрдал. Потрапляючи у стравохід і дихальні шляхи великих морських організмів пластикові вироби нерідко стають причиною їх загибелі.

Деградація земель. Кількість земельних ресурсів на земній кулі обмежена, до того ж їх не можна замінити жодними іншими ресурсами. Щороку з активного використання вилучаються мільйони гектарів земель, втрата кожного гектара родючої землі зменшує можливості людства вирішити продовольчу, сировинну, соціальну та інші глобальні проблеми.

Деградацію земель спричиняє багато факторів: 1) гірничі розробки; 2) посилення водної і вітрової ерозії внаслідок людської діяльності; 3) хімічне забруднення ґрунтів мінеральними добривами та отрутохімікатами. Відкритий видобуток корисних копалин і сильна ерозія ґрунтів призводять до повної втрати родючого шару землі і формування "місячних ландшафтів" або "бедлендів" (від англ. погана земля). Внесення мінеральних добрив, гербіцидів і пестицидів хоч і дає змогу підвищити урожайність сільськогосподарських культур і навіть тимчасово підвищити родючість земель, проте з часом в ґрунті нагромаджуються шкідливі хімічні сполуки. Потрапляючи в культурні рослини, тканини комах і тварин через харчові ланцюги, вони часто у дуже значних концентраціях досягають організму людини, збільшуючи захворюваність і смертність. Серед основних шляхів розв'язання екологічних проблем є такі: 1) перехід до матеріало- і енергозберігаючих технологій, а в перспективі - до замкнених циклів використання ресурсів, що дасть змогу перейти до маловідходного виробництва; 2) використання нагромадженого за тисячоліття людської діяльності досвіду раціонального природокористування. Розробка регіональних схем використання ресурсів в залежності від природних, економічних та соціальних особливостей території; 3) розосередження екологічно шкідливих виробництв, які в даний час ще не можна закрити; 4) розширення природно-заповідних територій, особливо в районах з нестабільними екологічними системами (тундра, пустеля, вологі екваторіальні ліси); 5) екологічна освіта і виховання населення.

Економічні проблеми. До цієї групи проблем відносять переважно енергетичну, сировинну та продовольчу.

Сировинна та енергетична проблеми мають багато спільного. Викликані вони, передусім недостатньою кількістю розвіданих запасів корисних копалин і дуже нераціональним їх використанням. Вже доводиться експлуатувати родовища, які знаходяться у гірших гірничо-геологічних умовах, у районах з екстремальними природними умовами (Сибір, Канадська Арктика, пустелі Африки і Австралії), з нижчим вмістом корисних компонентів у рудах. Усе це приводить до подорожчання сировинної та енергії, а значить, і всієї продукції згаданих галузей господарства. Тому основним шляхом вирішення сировинноенергетичної кризи є перехід до матеріало- і енергозберігаючих технологій, комплексного використання сировини, створення маловідходного і безвідходного виробництва.

До зменшення використання сировини повинна привести і заміна багатьох видів природних матеріалів на штучні і синтетичні, які можуть створюватися із наперед заданими властивостями. Лле більшість цих матеріалів є надзвичайно складними хімічними сполуками, нерідко вони мають токсичні і канцерогенні властивості. Тому в світі існує тенденція до ширшого використання екологічно безпечних матеріалів на основі відновних біологічних

ресурсів (деревина, натуральні волокна, шкіра) та найбільш розповсюджених корисних копалин (будівельне каміння, пісок, глина).

Значна економія сировини досягається за рахунок використання вторинних матеріалів - металобрухту, макулатури, пластмас. Запаси їх у багатьох країнах настільки значні, що можуть значною мірою компенсувати дефіцит природних ресурсів. У старопромислових районах Західної і Східної Європи та США обсяги заготівлі вторинних ресурсів навіть перебивають місцеві потреби і частково експортуються в інші країни.

Приклади високоефективного використання вторинної сировини показують "малі" високорозвинені країни Західної Європи. Тут використовується 80-90 % щорічного надходження металобрухту, 50-70 % макулатури і багатьох видів пластмас, до 75% побутового сміття спалюється з метою виробництва енергії.

Розв'язання енергетичної проблеми, крім повсюдної економії енергії і вдосконалення існуючої теплової енергетики на принципово нових технологічних основах (спалювання вугілля у "киплячому шарі", МГД-генератори), передбачає широке використання альтернативних джерел енергії, передусім сонячної, вітрової, внутрішнього тепла Землі.

Загальний вітроенергетичний потенціал Землі майже в 30 разів перевищує річне споживання електрики в усьому світі.

Перша у світі вітрова електростанція потужністю 100 кВт збудована в Криму в 1931 р. Струм надходив в електромережу Севастополя. Вітрові електростанції функціонують в ФРН, США, Росії, Казахстані, Туркменістані, Кубі, Швеції та ін.

Використання енергії припливів і відпливів найбільш характерно для Франції, Росії, США та ін., а геотермальної енергії - для Ісландії, Росії.

Продовольча проблема визначається спроможністю Землі прогодувати нинішнє і майбутнє покоління планети. До певної міри це наслідок того, що харчування є фізіологічною потребою людини.

Згідно з даними ФАО (продовольчої і сільськогосподарської організації ООН), нині на планеті голодують понад 500 млн. осіб, а ще 1 млрд. осіб постійно недоїдають. Продовольча криза особливо актуальна для багатьох країн Африки, Азії, Латинської Америки і загрожує поширитися на інші території.

Зонами критичної продовольчої ситуації у світі є територія у центральній Африці (Мавританія, Сенегал, Гамбія, Малі, Нігерія, Чад), де слабо розвинена промисловість, і у Північно-Східній та в південній Африці (за винятком ПАР). Найбільш критичне становище склалося у 20 країнах "зони голоду", що розташована в сухих саванах і напівпустелях. Тут темпи приросту населення у два рази перевищують виробництво продовольства. Середньодобова забезпеченість їжею оцінюється у цих країнах на 80-85 % від рекомендованих ФАО норм (не менше 2400 ккал на добу).

Причиною голоду є не відсутність запасів зерна, а неспроможність країн, що розвиваються, через власні низькі доходи закуповувати на світовому ринку продукти харчування. У структурі сімейного бюджету частка продовольчих затрат у них перевищує 60 %, тоді як у Німеччині 17%. у США - 19%, у країнах Дніпровсько-чорноморського субрегіону, Російській Федерації, через невисокі доходи населення цей показник наближається до 70 %, при цьому обмежується споживанням хліба, круп, картоплі.

Серед чинників, які мають особливе значення для вирішення продовольчої проблеми, є земля. Однак не вся земля є придатною для вирощування сільськогосподарських культур.

Тільки 11,3% земної суші придатні до обробітку, тобто є орними землями. Приблизно ще 1800 млн. га (12% поверхні суші) може бути освоєна під орні землі та багаторічні насадження.

В Європі і Азії, наприклад, розорано відповідно 25,3 і 17,0% площі суші, тоді як площа орних земель в Австралії і Океанії, в Африці та Латинській Америці розораність становить усього 6,0, 6,7 та 8,9 % відповідно. У структурі використання земель у різних регіонах світу найбільшу питому в Австралії та Океанії займають пасовища (56%), у Латинській Америці - ліси (48,1 %). Серед земель Близького Сходу переважають пустелі, які придатні для землеробства.

Чималі площі родючих земель вилучаються у світі під забудову, особливо міську, яка в XXI ст. може значно зрости.

Особливою проблемою є деградація (погіршення) землі. Це не лише виснаження ґрунтів, їх ерозія, а й забруднення різними хімічними сполуками, що вносяться при удобренні. За даними ООН, площа орних земель лише у країнах "третього світу" на початок ХХІ ст. скоротиться на 17,7 %, а їх потенційна продуктивність - на 28,9 %.

Компенсувати втрати можна за рахунок підвищення продуктивності оброблювальних земель, тобто збільшення збору врожаїв. Спеціалісти вважають, що цього можна досягнути, поєднавши апробовані форми землеробства із сучасними досягненнями біотехнології. Допускається, що таким шляхом можна збільшити врожайність, наприклад, кукурудзи і пшениці у країнах, то розвиваються, у 2-3 рази. Цього було б достатньо для задоволення потреб населення цих країн у зернових культурах.

Для продовольчого забезпечення людства суттєве значення мають біологічні ресурси Світового океану. Адже в ньому видобувається близько 20 % харчових білків тваринного походження.

Особливий інтерес представляє розширення нетрадиційного виробництва продуктів харчування, зокрема розробка технологій виробництва білків такої якості, які б використовувалися для виробництва нових харчових продуктів, особливо таких, що імітують тваринницькі.

Соціальні проблеми. Численні глобальні проблеми існують в галузі взаємовідносин між людиною і суспільством. Це проблеми охорони здоров'я, освіти, культури, злочинності та ін. Можливості розв'язання цих проблем залежать від рівня соціально-економічного розвитку країн, тому особливої гостроти вони набирають у слаборозвинених регіонах світу.

Незважаючи на ліквідацію багатьох масових епідемій (віспа, чума, холера), стан охорони здоров'я у багатьох країнах викликає тривогу. Багато сучасних хвороб (серцево-судинні, легеневі, ракові) є наслідком погіршення екологічної ситуації, малорухомого способу життя, частих психологічних стресів. Замість вже подоланих, виникають нові епідемії, найбільш загрозливою серед яких є СНІД.

У країнах, що розвиваються, важливою причиною смертності залишаються інфекційні хвороби (шлунково-кишкові і гострі респіраторні захворювання, туберкульоз). У промислово розвинених країнах більшість людей помирає від серцево-судинних і ракових захворювань.

Умовами вирішення проблем охорони здоров'я є перехід до здорового способу життя, забезпечення повноцінного харчування, поліпшення екологічних умов проживання і, звичайно, розвиток медицини, пропаганда здорового способу життя, боротьба з курінням, алкоголізмом, наркоманією.

Складна соціально-економічна ситуація в багатьох країнах світу, всесвітня криза духовної культури сприяла переростанню такого негативного явища у проблему глобального масштабу, як злочинність, Інтернаціоналізація злочинності у багатьох випадках значно випереджує темпи світової інтеграції в економічній, соціальній і культурній сферах. Особливо небезпечним стало явище злочинності після того, як вона набрала організованих форм, сформувала і постійно розширює світовий ринок наркотиків і зброї.

Іншим дуже небезпечним проявом глобальної злочинності є *тероризм*.

Проблема подолання відсталості країн, що розвиваються. Ви вже знаєте, що велика нерівність і нерівномірність у розвитку окремих країн та їх груп є причиною загострення міжнародної напруженості. Врешті-решт таке напруження призводить до бунтів, збройних конфліктів, появи мільйонів біженців тощо.

Проблема подолання відсталості країн, що розвиваються, — одна з найгостріших глобальних проблем сучасності. Адже рівень доходів на душу населення більшості країн, що розвиваються, у десятки, а то й сотні разів нижчий, ніж у розвинутих. Цей розрив не тільки не скорочується, а й наростає.

У наші дні саме в країнах, що розвиваються, найбільше проявляється гострота продовольчої, демографічної, соціальних, економічних і навіть екологічних проблем. За даними ООН, лише за одну хвилину від недоїдання, голоду і хвороб, що піддаються лікуванню, вмирає від 25 до 30 дітей, здебільшого в країнах, що розвиваються. Половина жителів країн, що розвиваються, позбавлені елементарних засобів санітарії. У 2007 р. 113 млн дітей шкільного віку не відвідували школи, 97 % з них живуть у країнах, що розвиваються.

Щоб уникнути цих небажаних наслідків, людство повинне навчитися не допускати великої нерівності в розвитку країн 1 регіонів світу. На жаль, до досягнення цієї мети все ще далеко. Контрасти між країнами не зникають. Більше того, вони посилюються. Багаті, розвинені країни стають все багатшими, а бідні — все біднішими. Рівень доходів на душу населення таких країн, як Швейцарія і Норвегія, перевищує відповідний показник Ефіопії та Сомалі у 120 разів. Якщо ж порівняти показники виробництва деяких видів продукції на душу населення в розвинутих країнах і країнах, що розвиваються, то тут різниця іще відчутніша — в тисячі разів.

Зростання кількості бідних, голодних, неписьменних людей, які змушені щоденно боротися за виживання, дестабілізує ситуацію у світі. Виникають локальні конфлікти, які можуть перерости в глобальні. Ви, напевне, по собі знаєте, що сита людина, як правило, спокійна і доброзичлива.

Загалом світ, в якому ми живемо, далекий від справедливості. Та й саме поняття "справедливість" змінюється з часом. Так, у США в минулому було "вигідно" бути "білою" людиною. Це давало такій людині перевагу в житті. Зараз у США "вигідніше" бути багатодітною й самотньою "чорною" жінкою: вона може розраховувати на повне державне утримання.

У 1080 р. промислово розвинуті країни зобов'язалися виділяти 0,7% свого валового національного продукту на офіційну допомогу для розвитку відсталих країн. Проте на сьогодні лише п'ять країн - Данія, Люксембург, Нідерланди, Норвегія і Швеція - послідовно додержуються своїх обіцянок, виділяти означені кошти на допомогу бідним країнам.

Проблема миру і роззброєння. Глобально постала в наш час геополітична проблема збереження миру. Воєнні конфлікти існували завжди. Про це знаєте з шкільного курсу історії. Але вони ніколи так не загрожували всьому людству, як нині. У другій половині ХХ ст. у зв'язку з подальшим удосконаленням ядерної зброї і ракетної техніки, нагромадженням інших засобів масового знищення (хімічних і біологічних) виникла реальна можливість знищення цілих країн і континентів у випадку розв'язання третьої світової війни. В арсеналах найбільших країн світу зосереджена така кількість зброї, якої достатньо, щоб знищити все живе на планеті. Атомні й водневі бомби, якщо вибухнуть одночасно, здатні розірвати Землю на шматки. Сукупний світовий запас ядерної зброї становить близько 15 тис. мегатонн, що приблизно дорівнює більш як 1 млн бомб, аналогічних тій, що була скинута на Хіросіму. І хоча ядерна зброя більше не застосовувалась, викликає занепокоєння прагнення окремих держав до безконтрольного з боку міжнародного співтовариства володіння зброєю масового знищення. Нині налічується щонайменше сім "ядерних держав", у т. ч. й таких, що конфліктують між собою (Індія та Пакистан). Ще ряд країн веде активні роботи щодо створення ядерної зброї.

У кінці 80-х - на початку 90-х років ХХ ст. з припиненням "холодної війни" між двома суспільними системами була знята загроза світового ядерного конфлікту. Однак значна небезпека криється також у локальних конфліктах, що можуть мати регіональне поширення. Так, міжнародні договори про нерозповсюдження ядерної зброї чи про повне припинення виробництва хімічної зброї підписані далеко не всіма країнами світу.

Величезними є також економічні втрати людства від гонки озброєнь. Після Другої світової війни всі країни світу витратили вже близько 10 трлн доларів США на озброєння й утримання армії. Цю величезну суму можна було б використати набагато продуктивніше, наприклад на ліквідацію глобальних проблем людства. Але до цього все ще далеко. Найбідніші, кризові країни, незважаючи на голод і злидні, продовжують вкладати величезні кошти у виготовлення зброї. Так, у 1998 р. КНДР, де панує голод, випробувала балістичну ракету. Кризова Росія в 1998-1999 рр. випустила новий винищувач і найсучасніший військовий корабель. І такі приклади непоодинокі.

Разом із тим на проблему збереження миру на нашій планеті є різні точки зору. Так, багато хто стверджує, що винайдення атомної зброї відвернуло третю світову війну. Бо якщо в цьому конфлікті не буде переможців, то втрачається і сам сенс війни. Армія, воєнна промисловість дали роботу багатьом мільйонам людей, які інакше могли бути безробітними. Технічні досягнення у воєнній промисловості стали надбанням мирних галузей господарства. Потенційні агресори, боячись нищівного удару у відповідь, відмовились від своїх загарбницьких

планів. А може, й справді для людей характерна природна агресивність і вони й без зброї кривдитимуть один одного?

І все ж загалом військово-політична конфронтація і гонка озброєнь є вкрай небезпечними для людства. Будь-яка випадковість, технічні неполадки, помилки людей можуть стати причиною виникнення нової світової війни. І тоді щось змінити вже буде пізно.

Лише спільними зусиллями людство зможе вирішити проблему війни і миру. Світове співтовариство, ООН, НАТО, окремі країни та їх лідери намагаються покращити ситуацію у світі, відвернути загрозу війни. Необхідно ліквідувати військові бази, передусім Росії та США, на чужих територіях. Велике значення має підписання міжнародних угод про скорочення озброєння. А найвагомішим внеском у справу миру на Землі є добровільна відмова від ядерної зброї. Першою державою світу, яка зробила це, стала Україна.

Слід зазначити, що початок ХХІ ст. позначився новою проблемою - проблемою боротьби з міжнародним тероризмом.